

Litterae et Amicitia
Ünnepi kötet Monok István
70. születésnapjára

Litterae et Amicitia

Ünnepi kötet Monok István 70. születésnapjára

Szerkesztette:

Viskolcz Noémi

Zvara Edina

N. Kis Tímea

Nagy Andor

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem – Tokaj-Hegyalja Egyetem
Eger – Sárospatak, 2026

Kiadja az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Líceum Kiadója
és a Tokaj-Hegyalja Egyetem

A kiadvány a Tokaj-Hegyalja Egyetem Kulturális Örökség Tudományok Tanszéke,
az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Kulturális Örökség és Művelődéstörténeti
Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Kulturális Örökség és Humán Információ-
tudományi Tanszéke, illetve a Miskolci Egyetem Történettudományi Intézete
együttműködésével jött létre.

ISBN 978-963-496-325-7

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
és a Tokaj-Hegyalja Egyetem rektora
Megjelent az EKKE Líceum Kiadó gondozásában
Kiadóvezető: Dinnyés Patrik
Felelős szerkesztő: Kusper Judit
Nyelvi lektor: Báthory Kinga
Nyomdai előkészítés, borítóterv: Molnár Gergely
Megjelent: 2026-ban

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	11
KÖSZÖNTŐK	13
Géczi János Beatus vir.....	15
Elsa Barbier István, l'ombre amicale de la Hongrie	19
Andreas Brandtner Libraries as institutions in international cooperations: Greetings along the Danube from Vienna to Budapest.....	23
P. Anton Bruck OFM István Monok und die Bibliothek der Franziskaner in Güssing.....	25
Andrea De Pasquale Bon anniversaire de l'Italie	27
Tiberius Ignat Celebrating a Decade of Collaboration and Friendship with Professor István Monok	29
Kokas Károly A három szakállas esete Szegeden, a Nagyokkal.....	33
Tuomo Lahdelma Monok István köszöntése	39
Eva Márza István Monok, Homme – Collaborateur – Ami	41
†Ötvös Péter Monok István bekopog az ablakon	43

Julien Roche	
Salutations de France – Hommage du Président de LIBER.....	45
Rozsondai Marianne	
Monok István 70 (2026)	49
Andrea Seidler	
Gelehrsamkeit, Verantwortung und Begegnung: Persönliche Gedanken zu einer Zusammenarbeit.....	53
Sipos Gábor	
1668 – egy lajstromíró följegyzései.....	59
Maria Luisa Vidriero	
Una fuerza de la naturaleza, una columna de saber, un capitel de amistad: István Monok – Une force de la nature, un pilier du savoir, un chapiteau de l'amitié: István Monok.....	61
TANULMÁNYOK	63
Ács Pál	
A szent és a profán: Paris ítélete Pesti Gábor <i>Újtestamentumának címlapján</i>	65
Almási Gábor	
Több mint könyvtáros: Esaias Leuker I. Miksa bajor herceg szolgálatában	81
Balázs Mihály – Keserű Gizella	
II. Rákóczi Györgyöt megéneklő versek.....	91
Bartók István	
<i>Compendium etymologiae et syntaxis</i> : egy hazai kiadású kétnyelvű latin grammatika könyvészeti és kritikátörténeti vonatkozásai	109
Bene Sándor	
Kozmopoliták, hungarusok és az iróniahatár	119
Bujtás László Zsigmond	
Páldi István újabb hollandiai munkája 1747-ből	133
Viliam Čičaj	
Medizinische Bibliotheken in Ödenburg und in den Bergstädten im 17. Jahrhundert	149

Csepregi Zoltán

- Johannes Rezik eperjesi tanítványai: további források
a 2015-ben megjelent eperjesi diáknévsorhoz..... 159

Marisa Midori Deaecto

- Le message des livres : un essai for impressionniste sur
les petits formats dédié à István Monok..... 173

Christophe Didier

- À la recherche de Mr X : sur la restauration d'un lot de reliures
de la Kaiserliche Universitäts- und Landesbibliothek..... 185

Dóbék Ágnes

- Anton Kurz bécsi ügynök Patachich Ádám
könyvgyűjtési hálózatában..... 197

V. Ecsedy Judit

- Négyszáz év magyar betűmintái..... 207

Emődi András

- A nagyváradi Béres Károly (később Kálvin) Nyomda 231

G. Etényi Nóra

- „Das französische Traplier-Spiel”: egy 1670-es
beszélgetésjáték tanulságai 261

Fazekas István

- Salamonfai és rátki Rátky József (1717–1781)
középfokú iskoláztatása..... 273

Haader Lea – Ilyefalvi Emese – Madas Edit

- Ismeretlen nyelvemlék: Szalai Béla-féle ráolvasás
(16. század első negyede) 285

Hegyi Ádám

- Mosyik István síteri református lelkész könyvjegyzéke 1750-ből..... 291

Király Péter

- Egy elképzelt, a bibliográfiai adattudományról szóló képzés vázlata 305

Király Péter

- Mikor járt hajdútáncot Esterházy Pál a császárné előtt? 319

N. Kis Tímea

- Rendhagyó könyv(tár)történet: egy illusztrált
Martin Boregk-kötet tanulságai..... 323

Kiss Farkas Gábor

Zrednai (Vitéz) János verse V. László halálára (*Sideribus patriis...*) 339

Kovács András

Bethlen Gábornak ajánlott *Itinerarium catholicum* 353

Kőszeghy Péter

Vörös Mihály, *Kapitány Sárvári Jánosnak és Támár török
kisasszonynak szárazon és tengeren esett története* (1812) 363

Lauf Judit – Molnár Antal

Egy ismeretlen késő középkori obszerváns ferences
formulagyűjtemény két levele:
Gabriele Rangoni magyarországi működésének kezdeteihez 375

Mikó Árpád

Antikvabetűs feliratok a Magyar Tudományos Akadémia
dísztermének Lotz-falképein 391

Molnár Dávid

Történészek fókabőrben? Kepler verses bejegyzéséről
Filiczki János albumában 403

Nagy Andor

Egy ismeretlen román nyelvű lakodalmi köszöntővers
(Brassó, 1717) 411

Oláh Róbert

Egy elfeledett teológiai sikerkönyv:
Fegyverneki L. Izsák *Enchiridionja* 425

Orbán Áron

Batthyány (III.) Boldizsár és a németalföldi falképfestő 437

Ősz Sándor Előd

Wolfgang Musculus művei a régi erdélyi könyvtárakban:
a berni reformátor munkásságának 16. századi
erdélyi hatástörténete 451

Pálffy Géza

Az Esterházy család a Magyar Királyságot kormányzó
világi elitben az 1526 utáni két évszázadban 465

Ferenc Postma

Die Eintragung des siebenbürgischen Studenten Petrus Felckmannus
im *Album Amicorum* von Arnoldus Rusius
(Franecker, den 13. August 1597) 477

Romsics Ignác	
Hírünk Nyugaton, 1920–2020	489
Sipos Eszter	
Aranyzinórral még a nyúl is elhúzhatja az oroszánt: tudományos hitelesség és orvosi ars poetica Daniel Fischer <i>De terra medicinalis Tokajensis</i> című művében	497
Szabó Ádám	
Egy filológus az orvostudományban: Nicasius Ellebodus és a galénoszi-hippokratészi szöveghagyomány.....	511
Szelestei N. László	
Bíró István exjezsuita és a jezsuiták kolozsvári könyvtára a rend feloszlata után	519
Szentmártoni Szabó Géza	
Epiimenidész aluvása, avagy álomutazás a jövőbe.....	529
Tóth Gergely	
<i>A Notitia Hungariae novae</i> csonka ötödik kötete: mikor, miért és hogyan jelent meg Bél Mátyástól Moson vármegye leírása?	537
P. Vásárhelyi Judit	
Habent sua fata tituli calcographici	549
Viskolcz Noémi	
Pulszky Ferenc könyvadománya a Magyar Tudományos Akadémiának 1867-ben	561
Zvara Edina	
Borcsiczky György (1619–1679) pozsonyi kanonok és könyvei	571
Zsupán Edina	
Egy szöveggondozó a Corvina könyvtárban: Antonio Bonfini.....	585
TABULA GRATULATORIA	603
KÉPEK JEGYZÉKE	605
SZERZŐK	613
SZEMÉLYNÉVMUTATÓ	617
HELYNÉVMUTATÓ	659

Pulszky Ferenc könyvadománya a Magyar Tudományos Akadémiának 1867-ben

Viskolcz Noémi

A 19. század elején létrejött nemzeti kulturális közgyűjteményeink, a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára kezdetben főként hagyatékok és adományok révén gyarapodtak. Tisztelt tanáromból lett kedves barátom, Monok István köszöntésére egy, a Magyar Tudományos Akadémiának 1867-ben felajánlott könyvtárat szeretnék bemutatni, amely maradványai felett – mint az Akadémiai Könyvtár főigazgatója – jelenleg is őrködik. A könyvajándék attól a Pulszky Ferencről (1814–1897) származik, aki 1869-től a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójaként meghatározó szereplője volt a kiegyezés utáni politikai és kulturális életnek.

*

A Sáros vármegyei Eperjesen otthon lévő Pulszky család műveltsége s könyvtára valószínűleg nem tért el a kor hagyományos vidéki nemesi normáitól: a vármegyei politikában és a helyi evangélikus körökben ismert apa, Pulszky Károly német nyelvű hírlapokat járatott és német írókat olvasott. Fia, Ferenc a komlóskeresztesi nagymamától tanulta a magyar szót, és az eperjesi kollégiumban olvasott először magyar nyelvű irodalmat, ahogy írta visszaemlékezéseiben, *„a könyvek kézzől kézre jártak, sokan közülünk csak akkor győződtek meg, hogy a magyarnak is van irodalma, s hogy létezik oly magyar könyv is, melyet olvasni érdemes”*¹ 1828-ban a Pesten élő nagybátyjától, Fejérváry Gábertől (1781–1851) kapott egy kis könyvtárat a francia felvilágosodás, valamint

¹ PULSZKY I, 1884, 19.

a német és az angol romantika ismert szerzőinek műveivel.² Nagy változást az hozott a fiatal fiú életében, amikor 1831-ben a nagybácsi hozzájuk költözött, és a magával hozott különleges műgyűjteményét az eperjesi ház emeletén helyezte el, ahol „*az egyik oldalfalat betöltötte könyvtárával*”.³

Bár az ambiciózus Pulszky hamarosan elköltözött Pestre, majd Pozsonyba, ahol az ügyvédi szakmához szükséges gyakorlatot igyekezett megszerezni, véleménye és magabiztosan formálódó ízlése egyre jobban befolyásolta a könyvtár és a műgyűjtemény gyarapításában elmerült nagybátyját, aki rendszeresen beszámolt a beszerzéseiről. A számadáskönyvekből, számlákból és a Fejérváry-levelezésből számos kézirat és könyv útja nyomon követhető.⁴ A Szilágyi János György által az első magyarországi régészeti szakkönyvtárnak nevezett bibliotékában minden szerző és mű ott volt a szükséges művészeti és archeológiai alapismeretekhez, s ezek lapozgatása, olvasása meghatározta Pulszky Ferenc szellemi fejlődését. Fejérváry például járatta a legfontosabb európai régészeti folyóiratokat: „*előfizetője volt a Bullettino dell’Istituto-céramographie-jának és a Monumenit-nek, az Annali-nak, az Archeologische Zeitung-nak, és megindulásától, 1844-től kezdve a Revue Archéologique-nek. Ezeknek jó része ekkor az országban egyedül az eperjesi házban volt megtalálható*”.⁵ Pulszky iskolatársa és barátja, Henszlmann Imre éles szemmel figyelt fel a könyvtár még egy jellegzetességére: szorosan kötődött a gazdag és sokoldalú gyűjteményhez, tehát valójában „múzeumi” könyvtárként funkcionált, hogy Fejérváry minél biztosabb szakismeretekre alapozva szerezhessen műtárgyakat: „*a gyűjteménnyel összekötött könyvtár oly könyvekben, melyek a classicus régiséget tárgyazzák, eléggé gazdag, főképp nagy dísz- rézmetszvényekben, melyek által csekély kiterjedésben alkalmunk van a legnevezetesebbnek tökélyes megismerésére. [...] Fejérváry könyvtára az egyetlen hazánkban, melyben a régiség körül pontosabb ismeretet szerezhethünk, s ez pedig annál inkább áll, minthogy még a csekélyebb jelentőségű régi classicusok sem hiányoznak benne*”.⁶

Az eperjesi gyűjteményről először 1847-ben készült egy nagy inventárium, amelynek a végén kéziratok és könyvek is szerepelnek: a szerzőt, a címet, a formátumot és alkalmanként a becsértéket is feltüntették a leírók. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött Fejérváry-hagyatékban található kézirat azonban nem tűnik teljesnek.⁷ Legelöl a kéziratok (19 tétel), majd az

² PULSZKY I, 1884, 20–21.

³ PULSZKY I, 1884, 77. A műgyűjteményről bővebben: SZENTESI, SZILÁGYI 2005.

⁴ SOMORJAI 2010; SZENTESI 1992, 76–77.

⁵ SZILÁGYI 1997, 25.

⁶ HENSELMANN 1946, 7.

⁷ Fejérváry Gábor gyűjteményének katalógusa, 1847, OSzKK, Fol. Germ. 1273.

ősnymtatványok és a bibliográfiai ritkaságok állnak (11 tétel), ezeket követi a régiség-művészet-diplomatika szak (208 tétel), végül a numizmatika (23 tétel), itt váratlanul megszakad az összeírás, így feltételezhető, hogy a könyvtárnak csak a töredékét tartalmazza.

A leírtak közül a legértékesebb a katalógusban az első helyen álló mexikói kézirat, amelynek értékét 4000 forintban határozták meg.⁸ A 23 fehér lakkal bevont bőrlapból álló, mindkét oldalon kézzel festett kódexet egy elegáns, mexikói figurákkal díszített mahagónidobozkában tároltak. A 400 cm hosszú, harmonikaszzerűen összehajtogatott 260 napos rituális naptár egyike a kevés, 16. század előtről fennmaradt prekolumbián kéziratoknak. 1828-ban már biztosan megvolt Fejérváry Gábor gyűjteményében, aki a feljegyzések szerint ifjabb Viczay Mihálytól vásárolta meg. Három évvel később pedig már kölcsön is adta egy ír lordnak, Edward Kingsborough-nak. Ő mint a közép-amerikai kultúrák szenvedélyes szerelmese 1830-ban egy nagy kiadói vállalkozásba fogott: régi maja és azték kéziratokat tett közzé faksimile kiadásban.⁹ Agostino Aglio olasz festő másolta le neki az ismert kéziratokat. Az óriási összegeket felemészítő és befejezetlenül maradt sorozat azonban csődbe vitte a lordot, összesen hét kötet jelent meg életében és kettő a halála után. Fejérváry kódexe a harmadik kötetbe került be, a lord hálából a teljes kiadvánnyal megajándékozta a jótevőjét egy köszönőlevél kíséretében.¹⁰ A kódexet Pulszky örökölte meg, aki 1855-ben eladta Joseph Mayer ír gyűjtőnek, ettől kezdve Mayer-kódexnek vagy Fejérváry–Mayer-kódexnek nevezik a szakirodalomban. Mayer 1867-ben a liverpooli múzeumnak adományozta, amely ma is őrzi azt.¹¹

Ugyancsak különlegesség az 1834-ben közvetlenül Párizsból megrendelt, 23 kötetből álló *Description de l'Égypte* című sorozat,¹² amely Napóleon egyiptomi hadjáratának sajátos kulturális terméke és egyben az addigi világ legnagyobb

⁸ Uo. „Mexicanischer Codex auf Haut, welche mit einer Art weißen laque überzogen. Aus 23. Blättern zusammengelegt – in einen sehr eleganten Mahagoni kastel mit eingelegten Mexicanischen figuren – vollkommen conservirt.”

⁹ GYARMATI 2005, 243–248.

¹⁰ *Antiquities of Mexico: Comprising Fac-similes of Ancient Mexican Paintings and Hieroglyphics, preserved in the Royal Libraries of Paris, Berlin and Dresden; in the Imperial Library of Vienna...* The whole illustrated by many valuable unedited Manuscripts by Lord Kingsborough. The Drawings, on Stone, by A. Aglio. In seven Volumes. Vol. III. London, Robert Havell, 1831. Jelzete: MTA Könyvtár, Régész.F.172 (7 kötet); HORÁNYI 2017, 437.; Lord Kingsborough Fejérváry Gábornak, 1833. április 16. Jelzet: MTAKK Ms. 4751/3.

¹¹ GYARMATI 2005, 245.

¹² *Description de l'Égypte ou recueil des observations et des recherches qui ont été faites en Égypte pendant l'expédition de l'Armée Française publié par les ordres de Sa Majesté l'empereur Napoléon le Grand*, Paris, 1809–1822. A beszerzésről Fejérváry Gábor Pulszky Ferencnek, Eperjes, 1834. május 6. és május 17. Jelzet: OSZKK Fond VIII/283.

nyomdai teljesítménye volt. Az 1809 és 1822 között megjelent könyvek az egyiptomi régiségeket, a mindennapi életet, a flórát és a faunát mutatták be szöveges és képes formában, kiegészülve egy óriási térképfólióval. A mintegy 3000 illusztrációt 400 rézmetsző készítette. Az első, birodalminak nevezett kiadás („édition impériale”) 1000 példánya jórészt az expedíció résztvevőinek jutott, s csak 150 került a szabadpiacra.¹³ Fejérvárnak ebből sikerült egyet szereznie, amely az 1847. évi katalógusban szerepel, utána azonban eltűnik a szemünk elől.¹⁴

A katalógusból viszont kiemelhető egy olyan nem mindennapi mű, amely ma is az Akadémiai Könyvtár tulajdona: a szinte művészi alkotásnak tekinthető kötet egykor Leopoldo Cicognara gróf – ismert műgyűjtő, az 1810-es években a velencei Accademia di Belle Arti elnöke – saját példánya volt, amelyben a gyűjteménye *niello* tárgyairól készített levonatok segítségével mutatta be a rézmetszés történetét. A kötet egyedüliségét az adja, hogy a metszeteket duplán közölték, a fekete-fehér színűek mellett egy kézzel színezett ezüstsorozat is látható.¹⁵ Fejérvárnak az inventáriumban tett megjegyzése szerint Cicognara özvegyétől szerezte a könyvet, az nem világos, hogy mikor, de feltehetőleg az 1844-es, unokaöccsével közös itáliai útjuk alkalmával.¹⁶

Pulszky avatott olvasója volt nagybátyja könyvtárának, erre vonatkozóan ön-életírásának néhány sora tanúskodik: „régí görög érmekre nézve elég biztosnak éreztem magamat, hiszen Beckernek minden kitűnő utánzásait és azokat, melyek Syrából és Smyrnából a pénzgyűjteményeket elárasztották, mind belerajzoltam *Sestini Classes Generales* című alapmunkájába.”¹⁷ Domenico Sestini (1750–1832) régész és numizmatikus több ízben járt Magyarországon, és ifjabb Viczay Mihály megbízására elkészítette a hédervári éremgyűjtemény tudományos igényű leírását is.¹⁸ Fejérváry Gábor szintén levelezett vele, és könyvtárába több művét beszerezte. Említett numizmatikai munkája ma is megtalálható a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában Pulszky Ferenc beírásaival és táblázataival.¹⁹

¹³ GRINEVALD 2024.

¹⁴ Fejérváry Gábor *gyűjteményének katalógusa*, 1847, OSzKK Fol. Germ. 1273. „Description de l’Egypte ou Recueil observations et des recherches qui ont été faites en Egypte pendant l’expédition de l’armée françaises. Paris imprimerie Imperiale et Imprimerie royale 809.1818. 9. volumes Text. – 14. volumes planeches (840. pieces)”.

¹⁵ Leopoldo CICOGNARA, *Memorie Spettanti alla storia della Calcografia*, Prato, per I Frat. Giachetti, 1831. Jelzet: MTAK Régész.F.155. HORÁNYI 2017, 438–439.

¹⁶ Fejérváry Gábor *gyűjteményének katalógusa*, 1847, OSzKK, Fol. Germ. 1273. „Nota: Einziges exemplar des herausgebers mit doppelten Kupfern, nähmlich die einen mit besonderer Kunst in Silber Druck – die andern bloß schwarz – ich erhielt ab von der Witwe Cicognaras.”

¹⁷ PULSZKY I, 1884, 176–177.

¹⁸ TÜSKÉS 2023, 52–54.

¹⁹ Domenico SESTINI, *Classes generales, seu moneta Vetus, Urbium, populorum et regum*, Florentiae, apud G. Piatti, 1821. Jelzet: MTAK Régész.Qu.953.

Az 1840-es években Pulszky politikusi és tudósi pályáját építette. A gazdag bécsi bankárlánnyal, Therese Walterrel 1845-ben kötött házassága lehetővé tette a szécsényi Forgách-kastély megvásárlását 1846-ban, amelynek során ígéretet tettek az ott maradó Forgách-könyvtár megőrzésére.²⁰ A művelt feleség, Therese is biztosan magával hozta Bécsből könyvei egy részét. Pulszky édesanyjának, Fejérváry Appolóniának a halálát követően 1848-ban Fejérváry Gábor Pestre tette át a lakóhelyét, hogy közelebb legyen szeretett Ferijéhez. Pulszky Ferenc azonban a szabadságharc közepette, 1848 végén elmenekült az országból, és Londonban telepedett le, ahová családja is hamarosan követte. Fejérváry Gábor 1851 novemberében hunyt el, a gyűjteményét és a könyvtárát is unokaöccsére hagyta. Pulszky, hogy családját el tudja tartani, a műtárgyak egy részét (az említett mexikói kódexet is) eladta, de a nagybácsi könyveitől nem vált meg. Közben a szécsényi kastélyban maradt könyvtárát – miután halálra és vagyonekrobzásra ítélték – a császári-királyi budai országos pénzügyigazgatóság 1858-ban elárverezte.²¹ Amikor az emigráció során 1861-ben Firenzébe költözött a család, Pulszky számára a boldogságot az jelentette, hogy a tágas termekben végre elérték a könyvei: *„a villa Petrovich Sulla Costa sokkal nagyobb volt, mint a mire nekünk szükségünk lehetett, csak egy részét laktuk, a barátok celláit nem nyitottuk fel soha, de jól esett ismét nagy termekben kiterjeszkedni, gyűjteményeimet s könyvtáramat kipakolhatni s felállíthatni.”*²²

A kiegyezést megelőző időszakban a Pulszky család a Magyarországra való visszaköltözést fontolgatta, azonban váratlan tragédiák árnyékolták be az életüket: 1866 szeptemberében Pesten járványban elhunyt a hazatérést szervező feleség, Therese Walter, valamint két gyermekük, Harriet és Gábor. Pulszky Ferenc ezt követően a Ferenc József uralkodóval történt személyes audienca után engedélyt nyert a hazatérésre. Kezdetben Pesten, a Sütő utcában bérelt egy kis lakást.²³ Itt azonban nem fért el a könyvtára, ezért 1867 márciusában följánlotta könyvei egy részét a Magyar Tudományos Akadémia közösségének:

„midőn a száműzetésből visszakerültem, szerény lakást fogadtam, a hol nagy könyvtáram semmiképpen el nem fért: nem is állítottam föl könyveimet, elég egyéb dolgom volt, megkértem tehát az akadémia elnökségét, engedje meg, hogy a könyves ládák az akadémia raktárában tétessenek le, egyszersmind felszólítottam a könyvtárnokot, válassza ki könyveim közül mindazt, ami az akadémia könyvtárában hiányzik. Neki is egyéb dolga volt. Azon időben azonban Römer

²⁰ PRAZNOVSZKY 1977, 329.

²¹ *Budapesti Hírlap*, 213. sz. 1858. szeptember 18.

²² PULSZKY II, 1884, 428–429.

²³ VISKOLCZ 2025, 36–38.

Flóris dolgozott az akademiában és szívesen kiválasztotta és lajstromozta a könyveket, melyeket a könyvtárnak által adtam, többet mint ezerkétszáz kötetet, jelesen az újabb történelmi szakkból, továbbá mindazt, ami külföldön, különösen Angolországban s Amerikában Magyarországról és Kossuthról az utolsó húsz évben megjelent, főleg pedig archaeológiai könyveimet, ezek közül Rossellini nagy munkáját Egyiptomról és Lord Kingsboroughét Mexikóról; ez utóbbi annak idejében négyezer forintba került. Ezekhez hozzájárult több könyvészeti ritkaság, incunabulák, köztük egy gyönyörű Justinus ezernégyszázhetvenből nagy papíron, melyen itt-ott még a papír eredeti széle megmaradt, mit a bibliophilek »temoins«-nak neveznek s nagyon becsülnek: a könyv Schaidler Pál körmöczi polgár által igazítottatott ki a XV. században. Egy kitűnően szép miniatur-festéssel díszített burgundi horárium is volt az ajándékozott könyvek közt s kézirat a XV. századból...»²⁴

A könyvek mellett egy elefántcsont tárgyakról készült fényképgyűjteményt is átadott a könyvtárnak.²⁵ Eötvös József báró, az Akadémia elnöke levélben fejezte ki köszönetét Pulszkyknak, Rómer Flóris az Archeológiai Értesítőben mutatta be az adományt.²⁶ A könyvek előlapjára beragasztottak egy cédulát „Pulszky Ferencz ajándéka 1867.” felirattal.

Az átvett kötetekről ugyan két összeírás is készült, de teljes áttekintéssel nem rendelkezünk.²⁷ Pulszky és egyéb akadémiai források szerint az ajándék 766 tétel, 1200 kötetet tett ki, s három nagy súlyponttal rendelkezett: az elsőt a régészet, a másodikat az 1848–1849-es szabadságharcra vonatkozó történelmi-politikai művek, a harmadikat a keleti kultúrák és azon belül is főként nyelvkönyvek képezték, kiegészülve néhány középkori kézirattal és hat ősnymtatvánnyal.²⁸ Utóbbiak között ott volt az MTA Könyvtára mai napig egyik legértékesebb incunabulum, Justinus *Epitomae* című művének második, római kiadása 1470 körülről, amely egyébként már az 1847-es eperjesi katalógusban is szerepelt.²⁹

²⁴ PULSZKY 1875, 339.

²⁵ PAPP 2020, 31.

²⁶ Eötvös József Pulszky Ferencnek, Pest, 1867. március. Jelzet: MTAKK RAL 61/1867; RÓMER 1868, 85.

²⁷ Pulszky Ferenc részéről a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ajándékozott könyvek. Jelzet: MTAKK, Könyvtári iratok, K 837/2. Ez megegyezik az OSZKK, Fond VIII/2026 jelzetű gépelt kéziratával.

²⁸ RÓMER 1868, 85.

²⁹ Marcus Junianus JUSTINUS, *Epitomae in Trogi Pompeii historias*, [Roma], Ulrich Han, [1470 k.]. Jelzet: MTAK Inc. 415. Fejérváry Gábor gyűjteményének katalógusa, 1847, OSZKK, Fol. Germ. 1273: „Justini historici politissimi epitomae in Trogi Pompei historias perinum incipit. Editio impressa Romae per Udalricum Gallum circa Ao. 1470. in fine pag. 138. legitur subscriptio sex versum: anser Tarpeji Custos etc. Nota: 120 fr. apud Lamegvais – 179. et 184. apud Lavelier. Das erste Blatt und Initialen, mit Gold und Farben gemahlen - am ende liest

A kötet értékét tovább emeli, hogy a körmöcbányai születésű Schaidler Pál 1494-ben kommentárokkal látta el.³⁰

Bár azt gondolhatnánk, hogy az ajándék Fejérváry–Pulszky-könyvtár megtalálta a végső és méltó helyét a Magyar Tudományos Akadémián, 1874-ben egy váratlan fordulat történt. Pulszky az alábbi levelet címezte a tudományos testületnek:

*„Tekintetes Akadémia! 1867-ben volt szerencsém a tekintetes Akadémiának egyéb könyvekkel együtt archaeologiai könyvgyűjteményemet oda ajándékozni, azt találtam azonban hét év lefolyása alatt, hogy ezen régészeti könyvtár itt alig használtatik. Ellenben a Magyar Nemzeti Múzeum régiségosztályának szak-könyvtára folyvást gyarapodik és használtatik; minek folytán bátor vagyok a Tekintetes Akadémiát felkérni: méltóztassék ezen könyveket, vagy talán az egész archaeologiai könyvtárát a Magy[ar] Nem[zeti] Múzeumnál letéteményezni, hol ez sokkal gyakrabban használtatik s rendeltetésének jobban felel meg, mint a Tekintetes Akadémia könyvtárában.”*³¹

Miután Pulszky az Akadémia egyik legtekintélyesebb tagja volt, ha lett volna is ellenvetés, nyilvánosan nem hangzott el, így a 175 régészeti tárgyú kötet átvándorolt a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába, igaz, csak letétként.³²

Nem tudni, hogy a múzeumban többen olvasták-e Pulszky könyveit, de látszólag mindenki belenyugodott a helyzetbe. Ám majdnem két évtizeddel Pulszky Ferenc halála után, Szily Kálmán nyelvész, 1905-től az Akadémia fő-könyvtárnoka – feltehetőleg Pulszky Ferenc születésének 100. évfordulója alkalmából – javaslatot tett a II. osztálynak, hogy szerezzék vissza a könyveket:

„tekintve már most, hogy az azóta lefolyt évek alatt az archaeologia művelése hazánkban – hála magának Pulszky Ferencznek, Rómer Flórisnak, Hampel Józsefnek is utódaiknak – öröndetes fejlődésnek indult s hogy már nemcsak a Nemzeti Múzeumban, hanem kívül is számosan foglalkoznak mind Budapesten mind a vidéken archaeológiával és gyakran keresnek az Akadémia könyvtárában idevágó munkákat, minthogy itt nyilvános könyvtár lévén, sokkal könnyebben juthatnak hozzájuk, mint a M. N. Múzeum régiségtárának specialis rendelkezésű könyvtárában: a főkönyvtárnok kéri az Igazgató-Tanácsot, szíves-

man: Emendatus est hic liber per me Paulum Schaidler Cremnitianum; anno Salvatoris 1474. Mense Junio ex Libro Baptistae Guarini Annotationesque ego hoc colore annotavi purpureo”.

³⁰ VÉBER 2006.

³¹ Pulszky Ferenc a Magyar Tudományos Akadémiának, Budapest, 1874. december 22. Jelzet: MTAKK, RAL 1408/1874.

³² Jegyzék azon régészeti munkákról, melyeket Pulszky Ferencz a MTA Könyvtárának adományozott, és a melyik a M. Nemzeti Múzeum Igazgatóságának kérelmére, az Akadémia összes ülésének megegyezésével, a Múzeum régészeti osztályának szakkönyvtárában letéteményképpen áthelyeztetett. Jelzet: MTAKK, RAL 1093/1866.

kedjék intézkedni, hogy az 1876-ban a M. N. Múzeumnak letétképpen átadott és az Akadémia bélyegzőjével ellátott archaeologiai munkák, melyeknek jegyzéke megvan, az Akadémia könyvtárának elismervény mellett visszaadassanak. Magától értetődik, hogy az Akadémia könyvtára mindenkor szívesen ki fogja kölcsönözni a M. N. Múzeum tisztviselőinek, mint eddig is, úgy ezentúl is az általuk használni kívánt könyveket.”³³

Miután az osztály egyhangúlag megszavazta az indítványt, 1914-ben az Akadémia főtitkára hivatalosan is visszakérte a Magyar Nemzeti Múzeumtól a több mint száz kötetet.³⁴ Bár a visszavételről hivatalos iratot nem találtam, a szűrőpróbaszerű ellenőrzés alapján úgy tűnik, hogy a kis régészeti gyűjtemény ismét az Akadémiai Könyvtárba került, és azóta is ezt az intézményt gazdagítja.

*

Az 1867 utáni időszakban Pulszky Ferenc azon progresszív-liberális körhöz tartozott, amely a magyar kulturális intézmények fejlesztésében látta a magyarság fejlődésének és a modernizálódásnak az egyik kulcsát. Ennek érdekében maga is áldozatokat hozott, amikor például tárgyakat és könyveket ajándékozott a Magyar Tudományos Akadémiának, a Magyar Nemzeti Múzeumnak, vidéki könyvtáraknak, illetve múzeumoknak, és ezzel a magyar közgyűjteményeket gyarapította.³⁵

A Magyar Tudományos Akadémiának 1867-ben tett adományában Pulszky Ferenc nagybátyja, Fejérváry Gábor örökségét ötvözte egybe és egészítette ki saját gyűjtésű könyveivel, így az ajándék egyértelműen Fejérváry–Pulszky-könyvtárnak nevezhető. A műtárgyakhoz és műgyűjtéshez kapcsolódó *szakmai-intellektuális* érdeklődés és a gyűjteményhez való szoros kötődés egyaránt jellemezte mindkettőjüket, emellett a közös könyvtáruknak és később Pulszkynak is voltak olyan kéziratai, metszetalbumai, könyvritkaságai, amelyek a *bibliofil könyvgyűjtő* felé mutattak. Fejérváry magyarországi viszonylatban lenyűgöző és értékes gyűjtői szakkönyvtárat hozott létre, amelyet Pulszky az

³³ Az MTA könyvtárából való s jelenleg a MNM régiségtárában lévő Pulszky-féle könyvek jegyzéke. MTAK, RLN 632/1914; Szily Kálmán előterjesztése: *A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei*, 1914, 144–145.

³⁴ *A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei*, 1914, 147.

³⁵ Például 1875-ben a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának tett egy majdnem ezer tételből álló adományt: *Méltóságos Pulszky Ferencz muz. Igazgató Ur által a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának 1875. évi márczius hó 22-én ajándékozott nyomtatványok betűszerinti jegyzéke*. Jelzet: OSzKK Fol. Hung. 1887/17.

1851. évi öröklést követően 15 éven keresztül megőrzött, illetve tovább gyarapított. Az ajándékkönyvtár az 1867–1914 között keletkezett jegyzékek alapján nagyrészt rekonstruálható lenne, a kötetek provenienciája, a bejegyzések feldolgozása, az olvasmányműveltség felmérése pedig fontos adalékokkal egészíthetné ki a két kitűnő gyűjtő eddig ismert személyiségképét.

Hivatkozott irodalom

MTAK = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

OSZKK = Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára

Budapesti Hírlap, 1858

GRINEDVALD 2024 – GRINEVALD, Paul-Marie, *Un monument éditorial, La description de l'Égypte = Napoleonica, La Revue*, 48(2024), 1, 87–113.

GYARMATI 2005 – GYARMATI János, *A gyűjtemény két amerikai tárgya = Antiquitas Hungarica, Tanulmányok a Fejérváry-Pulszky gyűjtemény történetéről*, szerk. Szentesi Edit, Szilágyi János György, Bp., Collegium Budapest, 2005, 241–249.

HENSELMANN 1946 – HENSELMANN [Henszlmann Imre], *Fejérváry Gábor eperjesi museumának ismertetése = Magyarföld és népei eredeti képekben, Föld- és népisme, statisztikai és történeti folyóirat*, szerk. Fényes Elek, Luczenbacher János, Vahot Imre, Pest, Beimel József, 1846, III, 7–12.

HORÁNYI 2017 – HORÁNYI Károly, *Calliotheca, Kincsek a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárából*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, 2017.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei, 1914 = *Akadémiai Értesítő*, 25(1914), 3, 142–148.

PAPP 2020 – PAPP Júlia, „Pulszky Ferenc ajándoka”, *Rézmetszet, gipsz, fénykép – fejezetek a műtárgymásolás történetéből*, Kiállításvezető, Bp., Evangélikus Országos Múzeum, 2020.

PRAZNOVSZKY 1977 – PRAZNOVSZKY Mihály, *Pulszky Ferenc, a szécsényi földesúr = Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*, 23(1977), 325–343.

PULSZKY 1883 – PULSZKY Ferenc, *Visszaemlékezések = Budapesti Szemle*, 33(1883), 337–348.

PULSZKY I–II, 1884 – PULSZKY Ferenc, *Életem és korom*, I–II. kötet, Bp., 1884.

RÓMER 1868 – RÓMER Flóris, *Archaeologiai mozgalmak = Archeológiai Közlemények*, 7(1868), 1, 83–86.

- SOMORJAI 2010 – SOMORJAI Szabolcs, *Egy szakkönyvtár születése a 19. században, Fejérváry Gábor könyvtára = Kút*, 9(2010), 2, 261–277.
- SZENTESI 1992 – SZENTESI Edit, *Bevezetések a magyarországi műemlékvédelem előtörténetéből III. Egy másik nagybácsi könyvtára = Műemlékvédelmi Szemle*, 2(1992), 2, 72–81.
- SZENTESI, SZILÁGYI 2005 – SZENTESI Edit, SZILÁGYI János György, *A Fejérváry-Pulsky gyűjtemény vizuális forrásai = Antiquitas Hungarica, Tanulmányok a Fejérváry-Pulsky gyűjtemény és a Liber Antiquitas történetéről*, szerk. Szentesi Edit, Szilágyi János György, Bp., Collegium Budapest, 2005, 11–46.
- SZILÁGYI 1997 – SZILÁGYI János György, „Ismerem helyemet”, (*A másik Pulsky-életrajz*) = *Pulsky Ferenc emlékére (1814–1897), Kiállítási katalógus Magyar Tudományos Akadémia, Művészeti Gyűjtemény*, szerk. Marosi Ernő, Laczkó Ibolya, Szabó Júlia, Tóthné Mészáros Livia, Bp., HENSELMANN 1946, 1997, 24–36.
- TÜSKÉS 2023 – TÜSKÉS Gábor, *A Viczay-gyűjtemény történetéhez és rekonstrukciójához = Enyészetnek örvénnyéből ki ragadtam, Jankovich Miklós és kora*, szerk. Csörsz Rumen István, Bp., Reciti, 2023, 31–65.
- VÉBER 2006 – VÉBER János, *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára egyik Justinus-ősnymtatványának bejegyzései = Magyar Könyvszemle*, 122(2006), 1–15.
- VISKOLCZ 2025 – VISKOLCZ Noémi, *A Pulsky család = A Pulsky család levelezése 1867–1911*, kiad. Amriskó-Pálóczi Ágnes, Viskolcz Noémi, Bp., Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Országos Széchényi Könyvtár, 2025, 31–59.

Szerzők

- Ács Pál – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK Történet-tudományi Kutatóintézet, intézeti szenior
- Almási Gábor – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, MSCA Momentum ösztöndíjas
- Balázs Mihály – Szeged, Szegedi Tudományegyetem BTK, Régi Magyar Irodalom Tanszék, ny. egyetemi tanár
- Elsa Barbier – Paris
- Bartók István – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, ny. tudományos tanácsadó; MTA–ELTE HTK Lendület Humanista Kánonok és Identitások Kutatócsoport
- Bene Sándor – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK Irodalom-tudományi Kutatóintézet, tudományos tanácsadó
- Andreas Brandtner – Wien, Director of the Vienna University Library
- Anton Bruck OFM – Güssing, Franziskanerkloster
- Bujtás László – Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Inscriptiones Alborum Amicorum, vezető kutató
- Viliam Čičaj – Bratislava, Slovenská akadémia vied Historický ústav, v.v.i (Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet), tudományos tanácsadó
- Csepregi Zoltán – Budapest, Evangélikus Hittudományi Egyetem Egyháztörténeti Tanszék, tanszékvezető egyetemi tanár
- Andrea De Pasquale – Roma, Directeur général, Ministère de la Culture d'Italie
- Marisa Midori Deaecto – São Paulo, Universidade de São Paulo, Escola de Comunicações e Artes (ECA); Eger, Docteur Honoris Causa de l'Université Eszterházy Károly
- Christophe Didier – Strasbourg, Délégué à l'action scientifique et aux relations internationales Rédacteur en chef de La Revue de la BNU; Bibliothèque nationale et universitaire (BNU)
- Dóbké Ágnes – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, tudományos munkatárs

- V. Ecsedy Judit – Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, ny. tudományos munkatárs
- Emődi András – Nagyvárad, Királyhágómelléki Református Egyházkerület, levéltáros
- G. Etényi Nóra – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Kora Újkori Történeti Tanszék, egyetemi tanár
- Fazekas István – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Kora Újkori Történeti Tanszék, egyetemi tanár
- Géczi János – költő, művelődéstörténész
- Haader Lea – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Kutatóközpont, ny. tudományos főmunkatárs; ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék, ny. egyetemi docens
- Hegyi Ádám – Szeged, Szegedi Tudományegyetem BTK Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszék, egyetemi docens
- Tiberius Ignat – Director of the Scientific Knowledge Services (SKS)
- Ilyefalvi Emese – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Néprajzi Intézet, egyetemi adjunktus, folklorista
- Keserű Gizella – Szeged, Szegedi Tudományegyetem BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, ny. egyetemi adjunktus
- Király Péter – Göttingen, Gesellschaft für wissenschaftliche Datenverarbeitung mbH Göttingen (GWDG), tudományos munkatárs
- Király Péter – Kaiserslautern, zenetörténész
- N. Kis Tímea – Sárospatak, Tokaj-Hegyalja Egyetem Kulturális Örökség Tudományok Tanszék, tanszékvezető, tudományos főmunkatárs
- Kiss Farkas Gábor – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Magyar Irodalom Tanszék, tanszékvezető egyetemi docens
- Kokas Károly – Szeged, Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár és Levéltár, ny. főigazgató-helyettes
- Kovács András – Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Történeti Intézet, professor emeritus
- Kőszeghy Péter – Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézet, ny. tudományos főmunkatárs
- Tuomo Lahdelma – Jyväskylä, Jyväskylä-i Egyetem
- Lauf Judit – Budapest, HUN-REN–OSZK Fragmenta et Codices Kutatócsoport, tudományos kutató
- Madas Edit – Budapest, HUN-REN–OSZK Fragmenta et Codices Kutatócsoport, ny. kutatócsoport-vezető, akadémikus
- Eva Márza – Gyulafehérvár (Alba Iulia), 1918. december 1-jei Egyetem Történelem és Filológia Kar Történelem Tanszék, ny. egyetemi professzor

- Mikó Árpád – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK Történettudományi Kutatóintézet, tudományos tanácsadó
- Molnár Antal – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK tudományos főigazgató-helyettes; ELTE HTK Történettudományi Intézet, igazgató
- Molnár Dávid – Sárospatak, Tokaj-Hegyalja Egyetem Kulturális Örökség Tudományok Tanszék, tudományos főmunkatárs
- Nagy Andor – Eger, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Kulturális Örökség és Művelődéstörténeti Tanszék, egyetemi docens
- OláhRóbert – Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület Közgyűjteményei, tudományos főmunkatárs
- Orbán Áron – Sárospatak, Tokaj-Hegyalja Egyetem Kulturális Örökség Tudományok Tanszék, tudományos főmunkatárs
- Ósz Sándor Előd – Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, adjunktus; Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár, levéltáros
- †Ötvös Péter – Szeged, Szegedi Tudományegyetem BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, ny. egyetemi docens
- Pálffy Géza – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK Történettudományi Kutatóintézet, tudományos tanácsadó, „Lendület” kutatócsoport-vezető
- Ferenc Postma – Vrije Universiteit Amsterdam, professor emeritus
- Julien Roche – Lille, Director of Libraries and Learning Center at University of Lille; LIBER President
- Romsics Ignác – Eger, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Új- és Jelenkori Történeti Tanszék, professor emeritus
- Rozsondai Marianne – Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, ny. osztályvezető
- Andrea Seidler – Wien, Universität Wien, EVSL, ao. Univ.Prof. iR., International Association for Hungarian Studies, Präsidentin
- Sipos Eszter – Sárospatak, Tokaj-Hegyalja Egyetem Kulturális Örökség Tudományok Tanszék, tudományos segédmunkatárs
- Sipos Gábor – Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Történeti Intézet, professor emeritus
- Szabó Ádám – Szeged, Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Gyűjteményi és helyismereti osztály, könyvtáros; SZTE SZAOK Orvosi Szaknyelvi kommunikációs és Fordítóképző Csoport
- Szelestei N. László – Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, professor emeritus

- Szentmártoni Szabó Géza – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK
Régi Magyar Irodalom Tanszék, ny. egyetemi adjunktus
- Tóth Gergely – Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem HTK
Történettudományi Kutatóintézet, tudományos főmunkatárs
- P. Vásárhelyi Judit – Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, ny. tudományos
munkatárs
- Maria Luisa Vidriero – Antiguo director de la Biblioteca Real de Madrid y del
Instituto de Historia del Libro y de la Lectura
- Viskolcz Noémi – Miskolc, Miskolci Egyetem Történettudományi Intézet,
Ókor-, Középkor- és Kora Újkor Történeti Tanszék, egyetemi tanár
- Zvara Edina – Szeged, Szegedi Tudományegyetem BTK Kulturális Örökség és
Humán Információtudományi Tanszék, egyetemi docens
- Zsupán Edina – Budapest, HUN-REN–OSZK Fragmenta et Codices
Kutatócsoport, vezető